

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 12. СЕПТЕМБРА 1893.

ПЕСНИШТВО

БЕЗУМНЕ МИСЛИ

М то те заволах тако,
Пренежни, бели цвете?
Што те познадох оно,
Још чедно, невино дете?

При првом погледу на те
Око сам постао цео,
„Сестрице!“ хтедох ти рећи,
Но језик ту се смео.

Ја друкче тебе љубим.
Нег' брат што сеју љуби,
Ја дрхтим кад те видим:
Леп цветак тек у пуши!

Што ми се умеша, чедо,
У моје смерове свете,
Када те не смем звати
Ни: љубо! ни: моје дете!

Кад ноћ се спусти млада,
Ја шапћем име твоје
И страсно за твојом сенком
Опружам руке своје.

Кроз укор хватам ти руке,
Стискам их чврсто, чвршће,
А твоје чедно име
На уснах мојих дршће.

И опет име ти шапћем,
Шалат ми дрхтање прати —
Безумна мисо ме гони:
Не ћу те својом звати.

Карловици

Бошко Петровић

НА РАСТАЊУ

М оследњи зраци сунчеви тону
На црвен запад, у тај неизмер.
Тако све тоне на свету овом:
И бурна младост и младићки смер.

Последњи зраци сунчеви тону,
Косо им пада блеђани сјај
На место, где сам провео дане,
Које не мути никаки вај.

Стан'те! Не тон'те, ви бледе зраке!
Стојте бар јоште који тренут!
Стојте, да гледам то мило место —
Гледам га можда последњи пут!

Но ви тонете, тонете нагло,
И запад румен облива стид,
Сиде се зраке, што су без срца
Те ми жељени скривају вид.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

То стојте ви бар, ви спомен-слике
Из дана сјајних, к'о сунчев зрак!
Будите светиљка животу моме,
Јер ће га без вас скривати мрак.

Станте! Не тон'те! — Но ви тонете!
Зар да ми буде залудан глас?
Стан'те! Не тон'те, тако вам Бога!
Шта ће ми бедну жиће без вас!

— — — — —
Утонули су сунчеви зраци,
У тами лежи мој милени град —
Тако ће једном покрити тама
И песме моје и живот ми млад.

У *Панчеву* 8/IX 1893.

Ипанов

КАД У ЉУДСКОМ СРЦУ ЖЕЛИШ —

(ФРИДРИХ РИКЕРТ)

Кад у људском срцу желиш
Да све жице дирнеш лако,
Ти удеси тон болова!
Звук радости не, никако!

Бери

Има људи, који несу
Окусили среће, сјаја —
Ну човека нема, који
Осетио неје ваја.

С. Д. М.

УТОЧИШТЕ

(ФРАНЦА)

Кад наиђу на те тешки јади,
Тешки боли, туга неизмерна,
Махни људе, лека ће ти дати
Густа шума, видарица верна.

Бери

Шума, стење знају шта су боли
Када душа у јадима грца:
Бура муњом шинула је често
Посред шуме, сред камена срца.

С. Д. М.

СЕТНО МОМЧЕ

(Х. ХАЈНЕ)

Како срце туга стисне,
Који види момка бледа,
На чијем се сетну лицу
Бол и тежак јад огледа.

Бери

Благ му ветрић чело хлади,
Ал' би само рука мала
Могла срцу лека дати —
Рука, што му јад задала.

Место градског дивљег шума
Шуму тражи још пре зоре,
Где ромори лишће тихо,
Где се песме тице оре.

Ну умукну песме одмах
И шум тужан шумом прође,
Чим лаганим сетним кроком
Бледо момче шуми дође.

С. Д. М.

КО ВЕРНО ЉУБИ

(ЛУДВИГ ПФАУ)

Ко верно љуби остављен од људи,
За њима много не треба да тужи:
Природа њега умиљато грли
И осмех ведар са свих страна кружи.

Цветају доље, одјекују брда,
И све га здрави, куда год се крене;
Ћа тужна места о љубави шапћу
И тихо поју слатке песме њене.

Земље му мило прислушкују жеље
И свет му свуда, куда год се креће,
Љубави знаке, на чаробну путу,
Простире свеже, мирисаво цвеће.

У груд'ма својим тице носе песме,
Његове песме и љубавне ваје,
И поју путем, док не стигну најзад
Његовој милој, у далеке краје.

Пољупце жарке шаље милој својој
По шумском шуму, по ветрићу лаком,
И мења знаке љубави дубоке
У свету белом, на кораку сваком.

И ову љубав штите звезде саме,
На плавом небу, простору бескрајну:
Простиру мило кроз даљину мрачну
Од срца срцу своју стазу сјајну.

Природа њега умиљато грли,
И осмех ведар са свих страна кружи:
Ко верно љуби остављен од људи,
За њима много не треба да тужи.

Бери

С. Д. М.

ПОЗДРАВ

(из „WUNDERHORN“-а)

Кад кад моје дођеш драге,
Поздраве јој носи многе,
Пита л', како мени иде:
На обадве, реци, ноге.

Бери

Ако пита, јесам болан:
Реци, да ме већ гроб крије;
Кажи, да ћу сутра доћи,
Ако тада сузе лије.

С. Д. М.

НОВИ СТАН

ПРИПОВЕТКА ИЗ БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА

(Свршетак)

ошао је најзад и дан, кад је Милан слушајно дознао за њихову давнашњу љубав. Био је празник. Милан је добио од оца новаца. Као обично одликовао се услужношћу. Хтео је да изненади своју газдарицу и мислио је, да је одведе у позориште. Радосно је утрчао у Марину собу.

— Госпођо, спремите се!

— Како?... За што?

— Хајдмо у позориште... Али брзо само!... Ево већ је седам сати...

— Али...

— Нема ту »али«, већ спремајте се!...

Извадио сам и за вас улазницу.

— Због чега?

— Расположен сам... Ево вам улазница.

Паја је посматрао овај призор. Гледао је нетренимице час Милана час Мару. У лицу је био блед као крпа. У један мах скочи и зграби из Миланових руку улазницу.

— Ти, Маро, не ћеш ићи!...

— Шта то значи? — проговори Милан изненађено.

— То значи то! — одврати јетко Паја, цепајући улазницу на комадиће.

— Пајо! — упаде Мара. — Шта радиш?

— Забрањујем ти да идеш! Разумеш ли ме?

А сав цепти као прут.

— Ево ти новац за улазницу.

— Та то је и одвише! — цикну Милан и полети на Пају.

— Милане! — дрекну Мара.

Милан застаде, погледа у Мару а за тим у Пају.

— То је неучтиво и дрско!... Од данас више не ћу становати у овој кући...

Милан ухвати за кључаницу на вратима, али га Паја већ беше стегао за руку.

— Ти не ћеш ићи... Опрости ми... Је ли да се не срдиш? Ја сам погрешно...

Говори Паја, а очи му сузне, мислиш сад ће појурити читав поток.

Милан оборене главе спусти руку с кључанице. Паја га лагано одвуче до прозора. Мара је дотле излетела била из собе.

Сами су остали њих двоје.

Дуго су ћутали.

Најзад ће Паја потресеним гласом.

— Опрости ми... Љубим је!

— На онда?

— И она, знаш, мене...

— Али није ипак лепо да ме онако пре-дусреташ!

— Извини... Она ће бити моја жена...

— Твоја жена?

— Да... Ти је не љубиш? Је ли?

— Буди потпуно спокојан! Али од куд она твоја жена?

— Ми смо се одавно заволели...

Ту Паја у кратко исприча целу прошлост своје љубави. Милан се одобровољно, решио се, да не изађе из стана. Тога вечера отишао је сам у позориште.

Ну Паја је ипак био зловољан. Љубоморно беснило обузимало га је, кад је помислио, да га Мара може бити не љуби искрено, та вечерас је Милана по имену зовнула...

Тога вечера с Маром није хтео ни да се види... Тобоже заболо га зуб, па је одмах легао у кревет, али дуго није могао заспати. Дуго се превртао. Долазиле су му у главу разне мисли. Би му сад криво, што није пустио Милана, да се исели. То га је ужасно једило...

Одмах сутра дан Милан опази, да је Паја према њему хладнији, да га управо избегава. Милан брзо увиде, да не може остати у овоме стану. С тога намисли, да о томе извести своју газдарицу. Али никако да се реши. Неколико пута долазио је до њезине собе, још један корак

раздвајао је од ње, треба само да уђе унутра, и све би било свршено. Ну ипак не беше одлучан. Жао му је, да остави овај стан, па Мару и Пају, а тако му је било добро. С друге стране мучила га је мисао, да Паја неправедно сумња на њега. С тога је желео да отклони ту сумњу, у толико више, што је Паја сад био неискрен према њему, најбољем другу: ето толико време није хтео да му открије тајну.

Узнемирен ходајући по ходнику полугласно је говорио:

— Најзад претрпећу се до Петрова дана... То је још само неколико дана, тада ће бити свему крај... Али тек од њега није лепо, да од мене крије... Не, иселићу се још данас.

Брзим корацама упути се Мариној соби.

Лагано отвори врата. Мара, седећи крај прозора с радом у рукама, подиже главу. Милан застаде. Образи му беху зажарени.

— А, ви сте, Милане!... Уђите, уђите!

Милан ступи напред.

— Госпођо... Дошао сам да Вам јавим, да не могу више остати овде... у овоме стану... Јучерањи догађај нагнао ме је...

Мара устаде.

— Не можете остати у стану?

— Да... Јучерањи догађај...

Она му приђе ближе. Насмеја се благо, некако враголасто, те он мораде оборити главу. Ова је женска имала чудновату моћ. Он, који је доста слободан, осети, како су разлози за одлазак из стана ништавни, са свим детињастима. Гледао је, да се ма како изговори.

— Извините, ја не ћу да будем ником на сметњи...

— Шта је вама?

— Мислим, да говорим довољно јасно...

Његов глас задрхта.

— Ви волите Пају... Он ће вас узети за жену...

Њу обли румен.

— Можда и ви њега волите?...

Она се стресе, па кроз зубе прошапута:

— Шта то смета, да останете овде?

— Хоћу да избегнем сумњу...

Она се насмеја усиљено.

— Он је љубоморан, знам то врло добро, али вас ипак не мрзимо... нарочито ја... Молим вас, дакле, останите!

Мара га ухвати за руку.

Он махну сетно главом. Осети, како јој крв мили, како некакав топао дах долази од

бе. Његова рука задрхта... У мало што је није загрлио.

— Не, не! Боље је да одем...

Изговарао је Милан, али су те речи значиле противно. У тај мах он није био ни на шта више решен. Није знао: ни да ли да остане, ни да ли да оде.

Милан и Мара толико се занели у разговору, да нису ни опазили, кад је Паја ушао у ходник.

Паја се одмах упути Мариној соби, али говор, који је долазио из собе, задржа га. Он послуша, познаде гласове. На лицу му се указа једак осмејак. Врата су била притворена, с тога приђе вратима и, не дишући, стаде прислушкивати њихов разговор.

— Дакле, остаћете?...

— Па видећу...

Рече збуњено Милан, излазећи из Марине собе.

Паја на последње речи пребледе и готово несвесно одјуре у своју собу. По соби је ходао највећом брзином, кад је Милан ушао.

— Ту ли си ти? — рече Милан.

Паја ћутећи стаде пред Милана. Очи му беху разрогачене и кржаве. Сваки мишић на лицу види се лепо како му игра. Махну главом два три пут и уздахну.

— Сад знам све.

— Шта знаш? — поче Милан уплашено, гледећи га у такву стању. И нехотице Милан осети, да је крив овоме бедном човеку, па, да би га утешио, продужи:

— Збиља, ја селим... можда још данас...

— Тим боље... Само гледај што пре!...

Још сад одмах... иди, што пре иди!...

Паја стаде бесно корачати по соби.

— Пајо!

— Иди!... Иди ми испред очију!...

Милан изненађен, слежући раменима, посматраше Пају, који је грчевито стискивао песнице.

На њихову вику Мара је потрчала к њима. Паја, чим је спази, дохвати шешир, погледа је испод очију тако мрско, да се она тргла, немајући кад да што проговори од престрављености... За час је он већ био на улици.

III

Настао је школски одмор. Ученици, који су положили своје испите, безбрижно остављају престоницу, да проведу одмор у унутрашњости или ма где, где ће наћи пријатна уживања.

И Милан се спремао својој кући у К. Од кад се одселио из стана, после оног догађаја међу њиме и Пајом, за ону недељу дана, што је још био у Београду, обилазио је далеко ону улицу, где је Мара становала. С Пајом се није хтео састајати, престали су се и поздрављати.

Једва је чекао да пође својој кући. Путем се довијао, како ће одговорити родитељима, кад га запитају за Пају. И довио се, казао им је, да их је поздравио, а да из Београда не може доћи, док не добије службу.

Време пролази неосетно. Човек се зачуди, кад прође дан, месец, па и година. Милан је морао натраг у Београд. Још је имао само ту годину, последњу годину.

У Београду је већ било на окупу старо друштво. Живело се као обично ђачки.

Чим је дошао, једна од првих брига била му је да дозна што о Паји. Тако је дознао, да је Паја добио службу у Београду заузимањем неких његових наставника, као и то, да је још становао код Маре.

Често је Милана заголицала радозналост, да види Мару. Хтео је чак и да је посети, та он се с њоме при поласку лепо опростио. Али узаман, старе успомене дате су заборава; он их није хтео да изазива.

Једном је на улици срео Мару. Спазила га је она и опет се онако на њега као и пре насмешила. То га је начинило одважним, те је лагано у корак отпрати до куће. Хтео је неколико пута да је достигне и да је ослови, али је у том тренутку преда њ излазила слика Пајина, сав бесомучан и разјарен. На капији је тек застала, опет се љупко насмешила, да јој се Милан морао јавити.

С Пајом се такођер почео чешће виђати на улици. Сусретали би се, окрећући главу, као прави непријатељи.

Преко других, који су познавали Пају, Милан је распитивао о његовој женидби с Маром. Ну као да ништа није више могао дознати од обичних нагађања.

Било је то у средини октобра. Поговарало се о некаквом рату. С ким, како, кад, то није нико знао казати. Маневри, кретање војске на границу све је више потврђивало глас о ратовању.

Тих дана Милан се журио једном од главних улица београдских. На мах се пред њим појави Паја. И нехотице су им се погледи сусрели. Милан обори главу, продужујући даље.

Паја као укопан застаде, као да хтеде нешто рећи, гледећи дуго за Миланом, па најзад бесвесно пође и сам у противну правцу.

На све стране говорило се у велико о рату, који као да је био на прагу, али се позитивно није знало, на коју ће се страну. То се чувало у главама оних, који ведре и облаче. Штампана свих политичких странака поздрављала је овај неодређени рат. И ђачка омладина свих београдских школа ставила се у бојни ред под заставу за ослобођење Српства.

Нема сумње да ни Милан није изостао.

Како су се радосно кренули на границу. Замишљали су, да ће сутра ручати на Косову.

Али да страшна изненађења! После кратког времена рат се објављује Бугарима и српска војска ступа у Цариброд.

Ђачка је легија била распуштена из многих узрока. Ко је хтео, могао је остати, и многи су остали, међу њима је био и Милан. Заузимањем очевим одређен је био за болничара у једној пољској болници у Пироту. Сиromaх отац бојао се за свога јединца!

Српска војска имала је неколико ратних успеха до Сливнице, али одатле се обрнула ратна срећа, и једног дана наша се војска нађе око Пирота. Болнице у Пироту беху пуне рањеника. Сливница је покосила многе жртве.

Милан сад тек виде, да рат није идеалан, као што су он и другови му замишљали. Седећи једном тако задубљени у мислима, сећаше се свога детињства, својих ђачких дана, својих успомена, градећи поређења из најближе прошлости и садашњости.

Навикао је на јаук рањеника, није га то више бунило, али ипак није желео, да ту и даље остане.

У тај мах из те задубљености отрже га улазак нове групе рањеника. Он пребледе, задрхта и нехотице му се оте с усана:

— Пајо!

Ослањајући се на здрава човека болничара, прилазио је кревету млад човек, бледа и испијена лица, које је показивало, да је тај човек много препатио. На познати глас окренуо се и спазио Милана. Одмах га је познао.

Милан, приближујући му се, гледаше га тужно.

— Пајо, је ли опасно?

— Милане... — глас му задрхта — Милане... ти си то!... Није ми за сад ништа. Пољубише се.

— Па од куда ти овде? — започе Милан. — Причај, молим те...

— Има времена, причаћу ти све.

Оно »све« Паја нарочито нагласи.

Паја је био лако рањен у ногу. Сутра дан је већ могао без великих болова седети у кревету и причати своје последње доживљаје. Он је причао лагано и веома тешко, чешће застајкујући и уздишући боно.

— Најзад што да ти причам све поједности? Она није била она стара Мара, коју сам девојчотом волео... Ево види...

Паја, извадивши из своје блузе завежљај писама, пружи Милану.

— Писала их је старим познаницима... Један од њих, кад је чуо да ћу се њоме ожени, извео ме је из заблуде... Она је све признала, а како ме је обмањивала!... Променила се, много се променила!

— То сам и ја опазио... А твоји идеали?

— Немам их више... Овај је био последњи!

Паја показа своју рањену ногу.

— Као што видиш, ипак сам остао жив...

Провиђење је тако можда хтело...

Јадни Паја пропатио је големе муке за све време становања код Маре. Она га збиља није више волела. Точак друштвених прилика, као последица њезине прошлости, бацио ју је далеко у дубину сопствених јој погрешака и она их се није могла опростити. Кад се најзад почела за време његова канцеларског рада забављати са разним пријатељима, онда је све за њега било јасно. Тада је дознао све, дознао је, да је и свога мужа обмањивала, дописујући се са својим познаницима из путовања. Па кад је дознао, зажелело је смрт, какву часну смрт — на бојном пољу!

* * *

Свршио се рат. Паја је оздравио и одмах тражио премештај. Добио је К.

Често га видите, како улицом корача погнуте главе. У канцеларији сав предан послу, у друштва не излази, а вазда ћугалица. Свет га назива особењаком. Нико не сме, да му спомене женидбу. Из два душе мрзи »лепи пол«.

Милан је већ одавно полициски чиновник у Београду. Још је једнако опако весело и расположен.

Једног дана, кад је, као обично, од млађих чиновника примао рапорте, ушла је преда њ, као окривљеница, женска бледа лица, с мо-

дрином око очију, с доста укуским оделом. Није подигао главу, кад је ушла, с тога се неприметно тргао, кад је проговорила. Познао ју је. На његова питања одговарала је кратко и збуњено. И она је њега познала.

— Последњи пут вас по дужности опомињем, да се оставите тога вашег живота... иначе...

Он не могаде довршити, остале речи застадоше у грлу, а држао се при том важно и озбиљно.

Она зајеца... Ко зна, чега се у тај мах сетила.

Он махну руком, да изађе...

Гледећи за њом, изговорио је тужно:

— У ову сам жену био некад заљубљен!

Чед. А. Костић

МРКИ ВУК

ИСТОРИЈСКИ РОМАН АДАМА КРЕХОВЈЕЦБОГА

ПРЕВЕО С ПОЉСКОГ РАЈКО

(Наставак)

VII. Пропаст

Настаде година 1358.

Пан Сенђивој од Чарикова са све већим немиром очекиваше војводин повратак. Није он сада седео скрштених руку, него је ишао с Прецлавом и Скором на различите стране, извршујући заповести пана Маћка, да спреми духове на опћу буну против права и новог старосте. Они беху сазвали и опћи збор у Познањ. Шљахте се стекло сијасет, буке беше врло много, повлађивало се чак речима свему, што су намештали Сенђивој, Прецлав или Скора, али се ипак одмах могло нагледати, да је далеко од речи до дела. Скора, који се највећма увијао, чуо је још и то, како се властела од срца радује немилости и паду пана Маћка. Његова је влада свима дотужала; одисаху сада слободније, надајући се, да ће нови староста, Вјербјента, окренути други лист. Страх, што но га је сејао Борковиц сломи и понос великопољски.

— А шта! — мишљаху. — Тај је Вјербјента мали Пољак, али може бити праведан и јемачно се не ће растресати, као Борковиц!

Не говораху то још гласно, али тако беше опће осећање, с којим су се узалуд бочили Сенђивој и ини другови пана Маћка. Кад видеше Наленчи њихово упињање, и сами се живо латише посла, раштркаше се по земљи, па употребљаваху све и сва, да окрену духове против пана Маћка. Истицаху његову обест и злочине а у исти мах доброту краља Казимира, с којом је примио Наленче у Кракову. Оглашаваху још долазак краљева изасланика, који ће истражити све кривде, што но их је починио пан Маћко, и свакоме одмерити правду.

Наленча, њихове родбине и браће по грбу, беше силесија у Великопољској. Еле, кад сви они почеше тако говорити, њихове речи, ако их и јесу испрва

шаптали, стадоше се разилазити као одјек и придобијати краљу све више присталица. Не би то можда постигло тако брзо успеха, да не беше обести и беснила пана Маћка и његових другова, да није Борковиц, кад је видео да је намесник, са свим се разуздао и општрицом мача, ударцима своје железне песнице, једним махом хтео да се опрости свију својих непријатеља.

Није их мало ни потукао, али, место поубијаних или потлачених, дизаху се други; крв жртава рађала је осветнике, а сви осећаху, да се чини велика неправда, којој је ваљало учинити крај...

У опћој погибији спајаху се тада и они, који се туђише или беху опрчити, а духови се стадоше полако слагати с оним, на што су до тада сви роптали — с новим писаним правом, коме ће се на брзо појавити представник, староста краљевски Вјербјента, да сатре злочине Маћкове.

Из тиха, под утецајем самих догађаја, дозреваше тако, у духовима и срцима свију, зрно, бачено мудрој руком Казимировом... Великоме делу друштвенога спојења помоћу једнога права, стварање једнога духа, уверења и осећања у читаву народу, ишло је све у прилог — па и злочиначко насиље Борковичево... Потпирујући понос старе покрајине ради преступних и себичних смерова, ламаше оно ипак најуспешније осећај старе самосталности, који је још тињао у њојзи, јер беше јасно као дан, да тим путем смера један човек, да све потлачи, и сваким даном беше све прешнији избор: Борковиц или краљ, његова самовоља, или краљевско право...

Још се Борковиц не беше ни вратио у Великопољску, а избор беше готов... победила је савест народна; стара покрајина, која се бунила у своје поносу, сложила се с мишљу, да не буде само једна личност краљевска, као за Локтка, него једно право,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

један дух, једна целина... с мишљу, која ће народ да претвори у државу.

Стари Сенђивој не беше с тим на чисто, али, наилазећи на ненадни отпор у своме делању, осећаше нехотице, да је нека нова, до јако незнана сила стала против смерова Берковичевих. О ту силу разбијаху се сви његови напори, као о штит, који чува опће добро. Осећао је то Сенђивој и све га већи немир спадао, тим више, што је и Скора, који се пређе тако поуздавао у себе, сваким даном бивао све слабији духом.

— Одвращају се од нас — говораше зловољан. — Који су некада наперивали уши, сад не ће да разумеју; још мало, па ће насрнути на нас... Неко их је чинима замамио на краљеву страну.

Сенђивој плуну с презрењем.

— Ти ћеш, Скоро, — рече — и црћи, а не ћеш рећи паметне речи... Сам је Маћко крив, а не чини. Отезао... отезао... борио се по свету за глупе жене, а дотле други ту преобладаше... Сабери дер се ти — додаде за час — па иди, часа не часећи, на сусрет војводи, макар до самога Кракова... Реци му нека се враћа брже боље, јер ако пре њега стигне амо оглашени краљевски изасланик или нови староста, Вјербјента, онда ми немамо шта радити... Све ће се окренути тумбе...

Скора се у овај мах није препирао с њим. Признаде одмах да право вели и отпреми се, без оклевања, с једним делом дружине.

А Сенђивој му још рече на растанку:

— Шални на ухо Маћку, да се у Одсечи чине необичне припреме... Стиче се онде више људи, него обично... имају неке смерове, којима се не може ући у траг. Био бих ја сада сам уништио до темеља ту Одсеч, али како смо се до јако, по заповести војводиној, бавили само о речима, бојао сам се, да тим делом не покварим његових планова... Међу тим ђаволи скројише планове, а Одсеч је јача, него икада. Мој је савет: ни на што се сада не обзирати. Скупити што више вукова, па ударити свом снагом... Док не стигне Вјербјента, страхом угрбити власт, иначе ће краљ завладати над нама.

Скора оде, а Сенђивој, кад остаде сам, дозвола Дитриха.

— Чуј дер ти! — рече му претећи. — Знам, да је стража у последње време нешто попустила у бдењу... али сад сам ја у замку и не ћу се више мицати одатле; а ти ме знаш, да не носим бадава име Крвава ђавола. Сину сам твоме дао одрубити главу, што се упустио у ашиковање са женом, а и твоја ће погана тиква слетети с рамена, ако не будеш пазио на све...

— Ја под земљом стражу стражим... — прогунђа Дитрих, слежући раменима и гледајући испод очију мрским погледом на Сенђивоја.

— Пропао у њу, скупа с поганом душом! — врисну Сенђивој. — Не ходају лопови под земљом, него се пењу по зидовима, плазе по земљи... Пази дер, лунежу, да не дођу од Одсечи!...

— Пазићу... — одговори Дитрих, поклони се и изиде.

Гнев му је жаром пекао душу, а тело тресао, као да је у грозници. Стао је на обично своје место, али није дуго остао онде. Истрчао је брзо на ходник, којим се иђаше у Мартине собе, и, чекајући онде, гласно хркаше, као да даје знак. За час се збиља отворише врата и на њих брзо изиде Агата. Стара дадиља изгледаше сада као сенка, тако ју је убио непрестани страх у последње време. Уздрхтана, готово ван себе, притрча Дитриху.

— Заштитнице! Добротвору! — рече. — Шта је?

— Спремајте се!... — шапну див. — За час се може указати прилика... Сенђивој нешто бесни и прети...

— Вечити Боже! — крикну Агата.

— Тихо! — прекиде Дитрих пригушеним гласом, хватајући је за руку. — Тихо, ђаволска утваро... прстима ћу те удавити, па ћеш замукнути на увек! Узми се на ум, да се скупа с твојом девојком не одаш глуношћу или бојажњу... јер ћу вас обе угњавити!

— Бићемо одважне — шапну Агата.

— Иди сада — промрмља Дитрих — па чекај на знак... Кад дам знак... ћутећи, журите се за мном, али тако, да вам се не чује ни даха!...

Рече и врати се на своје место, претресајући још једном сковани план.

Давно је он желео да се освети за синовљеву смрт. Хтео је да упропасти Сенђивоја, а знао је, да му Маћко не би опростио бегства Мартина; одавна је пламтео гневом и на војводу. За презир, у ком је живео, за вечити смртни страх, што но га је трпео, за вечите претње и увреде враћао му је мржњом. Изостанак војводин, непрестана тумарања Сенђивојева, који је, као његов заменик, владао у замку, растројише стегу у самовољној дружини. До селе им беше Дитрих страх и трепет, али од синовљеве смрти променио се он необично. Гледао је кроз прсте на распуштеност стражарску, а често је и сам долазио из свога заклона и суделовао у тајним гозбама; после је и сам, с другима, тражио утехе изван градских капија...

И те ноћи, после разговора са Сенђивојем и Агатом, чим је настала тишина у замку, истрчао је

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.SR

Дитрих на двориште, шћућурен се привукао до зида, дао је отворити капију и изгубио се у густој шуми. Нико га не смеде задржавати, нико не мишљаше ни да га ода, јер је сваки волео, да тим начином купи себи љубав тако грознога, пређе, стражара. А можда се мислило и то, да Дитрих, као начеоник градске страже, извршује каке тајне зановести Сен-ђивојеје или војводине.

Ћутало се тако о тим излетима Дитриховим и нико није ушао у траг њихову смеру. Пред зору, на дани знак, отварала му се капија, а он намрштен, као увек, и грозан, стане, са секиром у руди у подземне ходнике, на стражу.

Од како је војвода последњи пут, с претњом на устима, истрчао из Мартиних соба, у срцима обеју женских завлада грозничав немир, који им троваше сваки часак у животу. Марта беше спремна на све.

— Не ћу остати ту ни једнога часа! — викаше. — Знам сада, шта ме чека... и волим смрт, него таки живот.

Речи војводине: „ти си издајникова ћерка!“ — зујаху јој удиљ у ушима. Заповедила је Агати, да јој растумачи те речи и она јој је објаснила, — а од тада је настала изненадна промена у њеној души и духу... Знала је сада за своје име и порекло, знала је за клетву, која тишти читав јој род, — али то је знање још повећало снагу њева духа...

— Не ћу се подати! — говораше, — ако ми је гинути, погинућу, али се не ћу подати ономе, који је убио мога оца. Он је сада мој непријатељ, а власти његове не ћу никада признати!...

Кашто би јој још заблиснула у души успомена на краљевића-витеза, али сад ју је гонила од себе свом снагом...

— Није за ме срећа... — шапуташе, — кад он дозна, ко сам, отиснуће ме, а ја то не бих преживела!

Срамота издајства приказиваше јој се увек у живим бојама онога утиска, што но га учинише на њу, у детињству, причања Агатина.

— Проклета сам за увек! — мишљаше, — утећи ћу одатле... јер не ћу да се њему покорим — али среће не ћу наћи... не ћу наћи.

Свет, за којим је некада тако жудела у сповима, приказиваше јој се сада, као сурови судија издајства њена оца, које ни њој не могаше бити опроштено.

— Идем у свет... и погинућу! — говораше Агати, која дрхташе од пренеражења.

Али одважност јој не попушташе ни за часак. На против, што се је мање надала милини у том свету, њојзи непознатом, све је мирније мислила о бегству, које јој изгледаше као неопходна потреба.

Сваки дан је наваљивала на Агату, којом овлађиваше све већа бојазан. Стекла је она, до душе, ненадану помоћ у Дитриху, али то ју не могаше умирити. Кад се први пут после нагла одласка војводине приближио њојзи тевтонски див и почео јој говорити о бегству, избегила је у њега пренеражене очи и није могла да разуме речи. Није схваћала смер, а бојала се издаје. Истом после дужега времена појмила је, да Дитрих тражи освете. Еле, поверовала му је, али сама помисао на бегство, макар и под заштитом тога дива, одузимаше јој свест.

(Наставиће се)

У М Е Т Н О С Т.

САВРЕМЕНА ПИТАЊА ИЗ УМЕТНОСТИ

III.

о је пратио стране политичне и белетристичне листове, па и месечне журнале, могао је опазити, да многи од тих листова често пута доносе чланке о уметности, те према томе или су присталице старе, идеалне школе, или новог, модерног правца, који се све више и више у уметности учвршћује. У последње се време већ и о томе повела реч, који ће правац у уметности победити, да ли стари: идеални, или нови: модерни правац.

Познато је, да је стари, идеални правац у уметности тежио за лепотом, а нови, модерни тежи за истинитошћу. Стара школа тежила је за идеалима, а нова се задовољава природом и истином. Пре су стари уметници „компоновали“, да би постигли неки хармоничан утисак; уметници модерног правца данас теже само да што верније прикажу природу.

Сада се намећу два питања. Прво је: да ли се у уметности у опште може говорити о некој старој и новој уметничкој школи, и да ли те наведене противности међу тим школама постоје? Друго је ни-

WWW.DJUNI.BE
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

тање: ако те школе још и данас постоје, која ће од њих победити, да ли стара: идеална, или нова: модерна?

Присталице старе, идеалне школе греше, када траже, да се и садањи уметници у свему угледају на радове старих Грка и Римљана, и на радове, који постадоше у ренесанси; јер њихови идеали ни најмање не одговарају духу данашњег времена, нити је оправдана њихова тврдња, да су у лепоти стари уметници дошли до савршенства и да се у томе погледу не може још нешто више постићи. Ако је ова последња претпоставка оправдана, онда на што нам данас уметност? Довољне су нам само копије старих уметничких радова и ништа више.

Екстремни елементи модерног правца немају право, јер они опет природу само копирају, просто преписују. Ако се уметност спусти на обично преписивање природе, и онда нам не треба никакве уметности.

Не бисмо требали више никаквих песника, него обичних посматралаца и људи од науке; не бисмо требали никаквих сликара, јер ту је фотографија бојама, која је кадра природу још најбоље и најверније приказати. Са свим нам је сувишна онда и музика и музичари, довољни су нам разни механизми, који су у стању најверније имитовати све могуће природне гласове. Место музике, која је до сада изражавала силне страсти и осећаје, изражавали би то исто механизми, помоћу кричања, стењања, јецања и т. д.

Дакле нити старој, идеалној школи, нити екстремним елементима модерног правца не припада будућност у уметности, јер први траже просто имитовање старих мајстора, а ови други просто имитовање природе.

Први философ старих Грка, Аристотеле, најпажљивији посматралац природе, у своме делу „о поезији“ вазначио је уметничко стварање као „подражавње“; а те његове назоре потврђује развитак уметности свију векова све до данашњег дана. Али и тај појам о уметности, што је Аристотеле поставио, није још довољно опредељен, јер се свако подражавње не може назвати још уметничким стварањем. Према томе би и обично копирање и преписивање природе било уметничко стварање, али то у самој ствари још није права уметност.

Кад бисмо летимично пропратили развитак уметности свију народа и свију векова, видели бисмо да су сви ти уметници имитовали природу. Овај наш обични живот са својим разновреним променама, својим силним догађајима, ова величанствена природа са својим ненадмашним лепотама, пружа сва-

ком уметнику довољно материјала за његова дела. Он само треба да има врло добро посматралачко око, те да нам све те интересантне ствари прикаже у своме делу.

За нас слушаоце или гледаоце са свим је све једно, којим се средствима уметник служи, да нам природу верно и истинито оцрта. Ако је вајар, то ће нам он у камену, металу или дрвету приказати човечје тело, пуно крви и живота.

Из прва су стари грчки вајари најрадије приказивали поједина лица, касније су изводили и поједине групе људи. Врло радо израђивали су и животиње и то саме за себе, у пратњи човековој, или у борби са истим. Грчки вајари врло су ретко при својим статуама или групама изводили и околну природу.

При извођењу тих дела видимо да уметникова уобразиља снага готово никад слободно не ствара, него при својим највећим и најсмелијим предузећима увек се обраћају богатој природи и њу имитију. Кад погледамо статуе грчких богова и богиња од најгенијалнијих грчких вајара, видећемо, да су ти богови и богиње са свим слични људима и женама, које су у то време живели, дакле ти нам уметници нису ништа ново створили, чега донде у природи није било, него су природу имитовали. А што важи за грчке вајаре, то бисмо исто могли рећи и за вајаре свију осталих народа.

Од вајара још више имитију природу сликари. Сликари не само да цртају човека, него и његову природу, или више пута је сама природа главни мотив њихове уметничке израде. Модерни сликари најрадије цртају природу. Њихову оку није ништа сакривено. Ту су вам четири доба годишња са свима својим лепотама, ту су вам разна доба дана. Ту су вам равне долине, испрекидане благим брежуљцима, ту су вам силне стене и врлети, дубоки понори, брзи поточићи, вијугаве плаве реке и широко непрегледно море, у свој величанственој мирноћи, или страшно и дивље узбуркано. Ту је живот човеков, који опет сликару пружа силан материјал, а ту је и историја са својим трагичним моментима.

Вајари и сликари стварају за око, јер се зна, да нека извесна сразмера, неки извесни облици и извесно слагање боја са свим пријатан утисак чине на човека.

Са свим другачије дејствује на човека музика. Она нас својим звуцима одводи у унутарње светилиште живота. У тим звуцима слушамо ми силну радост, весеље, милину, бол, тугу, сету, љубав, тежњу, мржњу, јарост, ерџбу, меланхолију, побожност, храброст и одушевљење. Ти силни осећаји код нас

се и нехотице појављују, и немамо појма, која им је права сврха. Али са тим *нежним и пријатним звуцима не одводи нас уметник у неке нове и до сада још непознате рејоне, него побуђује у нама сећања на нешто већ одавна врло добро познато.

Нај јача, најсилнија и најсвестранија је појезија. Она не само да делује на око, као сликарство и вајарство; она не само да делује на ухо, као музика, него оном речи, коју човек сам прочита или је чује, дејствује појезија са свим непосредно на наше уображење и ставља га у кретање, те тим начином у исто време наших свих пет чула забавља и силним утисцима испуњава. Песник не само да нам пред очи ставља поједина лица са њиховим изразитим или глупим лицем, са очима пуним сјаја или израза у осећању; ми чујемо глас човека што плаче, његов јавк, лако и тихо шаптање и јецање, и у том гласу разумемо одмах целу скалу осећаја. Заједно са уметником ми осећамо слаткост и милину најватренијег вина и најкукусијих јела; осећамо мирис најлепше руже или фини мирис валовите плаве или црне косе; ми видимо вилински стас девојака, њину лепу округлину тела, осећамо загрљај малених ручица и врелину нежних усана.

Али не само да се ми заједно са уметником крећемо и уживамо у царству осећаја, него нас уметник често пута одводи, да завиримо и у саму душу човечју. Са оном мишљу, која као стрела брзо пролеће умом човечјим, уметник нас и са њоме упознаје. Код драме не стојимо као обични посматраоци, без икакве симпатије или антипатије, него са јунаком заједно плачемо или се веселимо; ступамо са јунаком у борбу и ту са њиме подносимо душевну борбу и све телесне патње. У последњим тренуцима његова живота још бдијемо над њиме.

И ако је појезија од свију уметности најсилнија, опет су зато све поједине уметности на своје пољу од једнаког дејства. Све заједно оне природу умићују, али у том погледу нису кадре природу са свим верно имитовати. И највећи уметник у својим делима увек остаје за природом.

Уметник имитије природу, али нам зато не даје обичну и грубу материју, као што је у природи налази, него он ту материју оживљава, даје јој дух од свога духа, тако да се уметничко дело може увек назвати природом, али духом уметниковим оживотво-

рена природа, која је ослобођена од окова мртве материје. То је природа, коју посматрамо очима дотичног уметника и која у нама побуђује оне исте идеје, које су и њега подузимале, када је дело стварао. Што је који уметник већи, што је знаменитија његова личност и његови светски назови, тим ће више и нас заједно са самим собом узнети високо над овим светом. У томе се управо и састоји уживање у уметничким делима, да и ми заједно са великим уметником гледамо, осећамо и мислимо, да и ми заједно са њиме ону милину делимо, која је њега обузимала, када је своја дела стварао.

Прави уметник при стварању свога дела не ће гледати само на идеалну лепоту, него ће пазити, да своје дело ослободи од случајности, споредности и незнатности, које врло много сметају главној идеји самог дела, и увек ће се што више старати да главну идеју што савршеније прикаже.

Дакле би са свим погрешно било, кад бисмо од уметности захтевали, да нам увек прикаже само идеалну лепоту. Она се мора обазрети и на ругобу, наказу, грубост и простоту, али и та ругоба, грубост и простота не сме нам изгледати са свим случајна, непојмљива и без икакве везе са целим делом. У томе погледу најсавршенији је Шекспир. Нека се сете штовани читаоци Шајлока у „Млетачком трговцу“. Његова тежња за страшном осветом и његова силна мржња у својој величанствености побуђују у нама чуђење, страх и језу, али ми донекле ту освету и мржњу и оправдавамо, јер је потпуно разумемо и схваћамо из прилика и развоја целог дела. Шекспир је врло радо и врло вешто изводио ниске, просте, подле и гадне карактере, али је при томе он само имитовао природу, јер сви ти карактери још су увек само карактери обичних људи а не каквих ванприродних створова.

И тако се може разумети реч „стварање“, која се врло радо употребљава у уметничком свету. Прави уметник створио је својим делом неко ново дело, које до њега још није постојало у природи. У његову духу рађа се мисао, коју он по својој уметничкој снази из материје изводи и свету предаје. То уметничко дело у толико је савршеније, у колико више одговара природи и истинитости, што је зрелија, силнија и племенитија личност, која се у самом делу огледа и што више неки уметник својим умом наткриљује своју околину.

КЊИЖЕВНОСТ

ГИ ДЕ МОПАСАН

том генијалном приповедачу француском, који је пре два месеца у Паризу за навек склопио очи, написао је Немац Ф. Грос у лиску бечкога Fremdenblatt'a студију, у којој је згодно а занимљиво окарактерисао дар и књижевни рад Мопасанов. Гросову лепу студију ево смо ради да саопштимо читаоцима »Стражилова« у српском преводу.

Грос пише:

Необично велик дар и необично трагична судбина заједно су порадили те се Мопасану свратило најживље опште интересовање. По што се догурао у први ред француских приповедача, убилачком је снагом био погођен онамо, где је књижевник најосетљивији. Утонуо је у душевну ноћ. Несрећа му истрже из руку оруђе: он изгуби подобност да мисли бистро и у свези. На место фантазије, која је смело стварала, посади се лудило. Од две године амо био је Мопасан изгубљен и није му било спаса. Те тако је писмености умро само мртавац, од кога није смела ништа више очекивати. Па ипак нас глас о смрти тог човека од четрдесет и три године дирну као најтужнији. Ми смо људи тако окорни у самообмани, да радо и весело сами себе варамо о горки па ипак скупоцени дар, који нам познање даје: о истину. Мопасан је живео, дисао те нам је изгледало као да не можемо престати надати се, да ће бити боље с њим. А сад је дошло, што се могло очекивати. те се сад нема куд, него се ваља осврнути на стазу, којом је Мопасан узлетео од непознатости на врхунац међународне славе па се онда нагло спустио до тихе гробнице. Године 1880 први пут је искренуло Мопасаново име. У збирци „Les soirées de Médan“, коју је издао Зола и његови интимни пријатељи, саопштио је малу новелу „Boule de suif“. Једним се махом ловор спустио на његову главу. Писца новеле „Boule de suif“, тек што се усудио био у јавност, прогласише за једну од књижевних нада Француске. Од тада па до 1891 саопштио је књигу за књигом, свега од прилике тридесет свезака, понајвише кратке приче, short-stories, неколико романа, два позоришна комада и свеску песама „Des vers“. Уз ту голему гомилу посла доспева ти тај да посвршава исто толико голем пензум уживања, што их даје живот. Његов најважнији предмет јесте жена. Тај предмет

проучава он топло и с трудом; ни у једном, па и у најмањем детаљу не ослаба се на чувење; све хоће сам да испита, па ако у тој смелој игри као улог изгуби здравље, то за то добија силесију утицака и искустава, која би теоретским путем једва могао био стећи. Најразличније врсте спорта нашле су у њему одушевљена поштовача и он их је у ствари и неговао.

Најволео је дуго лутати по мору на својој јахти „Bel-ami“. Кадгод би му хучни Париз раздражио живце, побегао би на море, те би га вали уљуљали да се одмори. У последње време није му море чинило више те услуге. Онда је у планини тражио равнотежу, која хтеде да му се отме. Пре две године покушао је у Кану да се убије и од то доба пошао је као душевни болесник кривом равнином другамо. Па и свршио је као с ума сишао.

Одмах после првих гласова о томе, да је Мопасан оболео, стало је јавно мишљење нагађати и истраживати, где ли би то био узрок Мопасановој жалосној судбини. И онда и од то се доба могло уштедети много лупање главе. Иде ли Цезар Ломброзо и сувише далеко, кад вели, да су геније и лудило браћа, мал те не близанци. то је ипак јасно и појмљиво, и сувише појмљиво, да је умни радник у велику степену подложен умним поремећајима.

Песник и мислилац лако из свога светлога подна пада у мрачну ноћ. Ваља се сетити Таса, Хелдерлина, Бодлера. Пре је миран живот, који се кретао по утрвену путу, давао неки отпор умном раду, био према њему као неки бранич. Данас, кад је у највећем јеку неурастенија, више има опасности за умнога радника него икада. А тек у Паризу, где се уживање онако расталасало те лађара за тињи час зарони. Мопасан пак са четир је стране био предестиниран за свој жалосни свршетак: као неуморан књижевник, као човек од fin de siècle'a, као Паризлија, као уживало. Само јаке природе одупиру се дуго толиким елементима. Флобер, Гонкур и други претходници Мопасанови живели су подалеко од хуке-буке, Зола живи као пустињак. Мопасан је мислио да је доста јак, да у исти мах може служити и Музама и махнитој богињи Паризиди. Заблудео је, те је блудњу своју скупо и платио.

У осталом није свака врста писмености подобна у истој мери, да свештенике своје и истроши. Без

сумње је најопаснија она књижевност, која са песимистичком хладнокрвношћу људе испитује, која им прати осећаје до најтање жице, на сочној, паперјастој брескви догле тражи црну тачку, док је срећно не нађе, на сваком лицу образину слути те се труди да је здере, од никакве се причине не даје варати, те радије згреши да претерано сумњичи и на црне наочаре гледа, по што ће се са великом масом слагати у оптимистичкој и идеалистичкој лаковерности. То је књижевност, чију оправданост једни безусловно признају а други је с енергичном љутином одбијају, но која никако није подобна до-нети среће и душевне хармоније онима, који се њоме баве. Мопасан је био један од њених проповедника да богме на свој начин. Он је био и сувише оригиналан, а да је могао поћи туђим стопама. Сравнити га са Золом, без темеља је, јер он нема еписке бруталности Золине а Зола опет никад није имао Мопасанску vim comicam. Мопасан је одиста био сам он. Дичније што једва се може рећи за књижевника.

Површни критичари не би били од раскида, да га баце у исти запећак са Полом де Коком. Но читав је јаз међу опсцено-најивним хумористом, који није ништа друго хтео до ли да изазове веселост и који је, мимогред буди речено, писао рођаво француски — према јасној, уверљивој, штедљивој и снажној дикцији Мопасановој. Сличност обојице била је сасвим с поља. Изглед неке важности добила је тим, што је Мопасан волео да обрађује сме-ле теме о одношају мужа према жени. Најсмелије изгледало му је најзгодније. Од никојих градива није презао. Епизоде, које човек можда доцкан но-ћу крај чаше пива полугласно прича, приповедао је он великој публици. Мопасан је мислио, да се све даје приповедати. Па много штошта, што одиста није био бисер, умео је дивота вешто да уоквири, тако да човек управо не зна шта да каже. Као нико пре или поред њега умео је Мопасан на неколико страна да прикаже случај, који би други на тена-них расткали били у читаву свеску. Скице његове, које нису биле опсежније од обична фељтона у дне-вну каком листу, биле су кондензовани романи, но уз то пуни и готови, чврсто цртани и што се тиче лица и што се тиче догађаја.

Многи су покушали да се угледе на њега у том компримованом поступању; никоме није пошло то за руком. Ко њега чита, тај тек разуме, како је Плиније могао дугачко једно писмо завршити опа-ском, да није имао каде да буде краћи. Дар при-поведања добио је још у колевци; умео је причати као писци старих француских *fabliaux*; но са свим

лична његова својина био је онај тамни облак, који се дизао, кад је од њега изазвано „слободно гал-ско смејање“ хтело да отме маха. У најсочнијим његовим причама, којима је канда једина сврха да комично дејствују, севне тек горка реч о човечјој заблуди, слабости и нискости. Своје мишљење нам никад не натурује, никад не ће по што по то да поучава. Као што сву психологију стопа у радњу — оштар контраст према Полу Буржету! — тако се клони, да лоше мишљење, што има о женама, јави у облику сентенције. Дуго човек мора листати по његовим делима, док нађе афоризам, као у ро-ману „La morte“: да човек изађе на крај са же-нама, не остаје му друго него или праштати или се чинити невешт, pardonner ou ignorer.

Може се човек запитати, да ли знаменит књи-жевник своје умење лакомислено не расипа, кад ствара ле таква дела, која се са избора предмета не могу одржати пред моралом као судијом те их се шири круг читалачки клони, било из уверења, било што одиста баш не може да поднесе прљаве ствари? Духовити дански критичар Брандес рекао је за Мопасанове књиге да су „лектира за неже-њене“, но уједно је дао израза и томе, да се диви писцу. Књиге, која би пристала у породичну књиж-ницу, свакако није Мопасан написао; не може да-кле прећи у позније векове. Но тим је само себи шкодио те га са тога дефекта морамо пре сажалити него осудити. Да се није тако радо ваљао у брљи, била би му слава осигурана на дуго. Само оно, што је чисто, предурa време.

Но морамо ипак признати, да је Мопасан био важна појава. Непристрастан суд високо га диже, али га не прецењује. Његови већи романи једва остављају у нама осећај правога задовољења. Позо-ришни му комади, свега два, на slabим су ногама. Новембра 1892 имао је Беч прилике да га упозна као драматичара. Његова „Musotte“ није онде могла право да продре. Али у чему му није било равна, то је — као што је већ речено — кратка приповетка, роман од неколико штампаних страна, недољиво комична голоазерија, која нас засмејава и уједно по-треса. Мопасан се не смеши у сузама као Жан Пол, као Дикенс, као Алфонс Додé; смејући се изазива ужас — ужас са ситничарства, нискости, простоте, лакомства људи, који су за њ већином ужасно-ко-мична зверад. Било да хоће да развесели, било да хоће да застраши, једнако влада и материјом и обли-ком. Речит пример те двогубе му моћи даје новела му „En famille“. Мален неки званичник Караван има код себе у кући своју матер. Жена његова баш не ужива у том, што морају и бабу да издржавају,

али се теши тиме, да ће свекрва своје мало имање оставити свом пожртвовном сину а не удатој ћерци. Тада — у почетку приповетке — нађу старицу мртву. Госпођа Караванова прави се као да јој је бог зна како жао, јер то тако захтева ред и пристојност. Караван је заиста потресен, али се не усуђује то своје душевно стање пред женом да изда. Њих двоје вечерају, легну као иначе па те ноћи у разговору наведе госпођа Караванова свога мужа, да својој сестри што касније јави материну смрт, а и на то га наговори, да понешто од старичиних ствари склони — та човек не може знати, шта стоји у старичиној опоруци. Још те ноћи донесу два три лепа комада од старичина намештаја из свекрвине собе у свој стан. По што то ураде, мирно заспу. Сутра у јутру пође Караван, да удеси све, што је потребно кад ко умре. Хоће да телеграфисхе свом шефу, но госпођа Караванова одврати га од тога:

(Свршиће се)

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Милан Р. Димитријевић. *Данашњи наши урбеници за класичне језике. I Латинска „Наука о облицима“* Др. Ј. Туромана. У Београду, штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1893. 8-а. 85 страна. — Приказујући књижицу Вл. Малине „Тук на лук“ у 14 броју „Стражилова“ ове године изрекли смо жељу, да што пре угледа света латинска граматика г. Вл. Малине, израђена по најновијој методи учења лат. језика у гимназији, али не дочекасмо је; сигурно је још на оцени код Гл. Просв. Савета?! Међутим је изашло из штампе пето поправљено издање лат. граматике дра Туромана. Ово пето издање врло је неповољно оценио г. Вл. Малина у „Просветном Гласнику“ у свесци за јуни. На ову препирку међу г. др. Туроманом и г. Вл. Малином одговорио је, достојно српског великошколца, stud. phil. г. Милан Р. Димитријевић овом књижицом стварно и научно. Он у својој књижици упоређује четрнаест до двадесет најславнијих немачких граматика и јасно доказује, да је правда и истина на страни г. дра Туромана. Не можемо овде пропустити а да не споменемо велики труд и дивно разумевање најтежих ствари у настави латинског језика. Како смо чули, то је најбољи ученик Велике Школе у Београду на филолошком одсеку. Он је тај спор и препирку стварно решио, за то му ми овим путем најлешне захваљујемо, желећи му здравља, да може послужити своје роду на дику и понос. На стр. 85 извињује се због неких мањих погрешака у самом тексту, које су превиђене због његова порушена здравља.

Карловици.

Р. Ј.

Louis Léger. *La littérature russe, par — —. Notices et extraits des principaux écrivains depuis les origines jusqu'à nos jours.* 1892. Paris, chez Collin in-18. Стрје 4 фop. —

може му и после рећи, за што није могао доћи у бирó. Међу тим старица лежи сама, четир свеће горе у њеној соби. Госпођа Караванова пошље једно од своје деце у собу, која је била у горњем боју, да донесе доле две свеће, та не морају све четир изгорети. Дете се престрављено врати доле. Старица, која је само привидно била мртва, пробудила се па се баш стала облачити; у летаргији, како јој се језик био везао, слушала је разговор свога сина и своје снахе па место да се упусти у дуга разлагања, заповеди просто госпођи Каравановој, да натраг горе донесе све, што је од ње однела. Удата ћерка буде са својом децом телеграфски позвана. У то дође кући Караван Донесу му штампане посмртнице, које је наручио и које сад мора платити. Но цела ситуација, како је пропустио своје звање, истисне из њега само уздах: „Шта ли ћу сутра рећи свом шефу!“

У почетку ове књиге, у нарочиту одељку, износи писац општи поглед на историју руске књижевности. За тим одмах износи, у изводу, најинтересније комаде и творевине руске књижевности, почевши од XVI века па до наших дана, пропраћајући их својим белешкама, које садрже тачан опис појединих писаца и њихових дела. Стари споменици и хронике, производи епске, лирске и драмске књижевности заступљени су у овој *Крестоматији* или како би се у нас казало *Примерима књижевности*, где се читаоцу износи верна слика оних фаза, крса које је прошла књижевна Русија. Поред многих дела у француској књижевности о Русији, које написа сам Лежé и многи други, и ова је књига добро дошла француском читаоцу, који врло мало познаје Словене и њихов рад на научном и књижевном пољу. — У нас је до данас писано на више места о радовима француског Слависте Луја Лежера, „који — dit-on — говори боље српски но и један Србин“. Ну, ни до данас није било озбиљних студија, језгровитих оцена о оним његовим радовима, који су изашли било у засебним делима или пак у многобројним књижевним и научним часописима, где пише о српском народу. Његови чланци у *La Grande Encyclopédie*, где уређује читав одељак о Словенима, нарочито о *Бугарској* (књ. VIII, стр. 400,) о *Далмацији* (књ. XIII, стр. 781), о *Босни и Херцеговини* (књ. VII, стр. 456), где оспорава многа права српском народу и где, у свима покрајинама где Србин живи — осем Србије — говори о *хрватско-српској народности* — заслужују строгу оцену, заслужују да му и Србин са своје стране одоветне, а то остављамо онима, који су компетентнији од нас.

Женева.

Н. С. П.

W. Rosier. *Géographie générale illustrée: L' Europe, par — —, Professeur de Géographie. Manuel et livre de lec-*

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ture publié sous les auspices des sociétés suisses de géographie. Lausanne, 1891. F. Payot, éditeur. стр. 229, стаје ? — У Швајцарској школска географска књижевност осећала је давно потребу у добру уџбенику за географију за више разреде њихових средњих школа. Било је истина дела или строго научних или сувише елементарних, те су за то Швајцарци били принуђени да се служе уџбеницима, које су Французи или Немци удешавали за своје школе. Пу, и ако су можда њихови уџбеници изврени, они се ипак не слажу са швајцарским погледима и њиховим обичајима, те је за то средишни одбор „Швајцарских географских друштва“, уз деловање савезног министарства и свих кантона посебице, ставио у дужност г. Rosier-у да напише ручну књигу за географију за средње школе, која би одговарала њиховим националним потребама. Наша намера није била да прикажемо овај уџбеник, као дело из географске књижевности. Не, то није наш посао. Задржали смо се само на оним странама, које говоре о српском племену. По нашем мишљењу, оно, што је казано у овој Географији од 229 страна велике четвртине о српском народу, кога има два пута и више од Швајцараца — *суште је мало!* Зар швајцарски омладинци, будући грађани слободне Швајцарске, не треба да зна више од *педесет и три штампана ретка о Србији и двадесет и осам о Црној Гори?* Какав ће појам имати о омладини српскога народа, која из године у годину посећује све више њихове универзитете?!.. Стрпимо да не изађе поново какав наш колега Женевац да нас запита — као што је био случај приликом последњих догађаја у Србији — „да ли је Србија аутономна држава“ и да меша Београд са Софијом, а Србе са Бугарима!.. Збиља, ово је уникум! Срба у Турској нема по овом географу а Нови Сад ваљда и не постоји?!.. Али за то је писац стигао да опише бечке знаменитости: *Ринг и Пратер* Једино је место у ових седамдесет до осамдесет редака, које би нам годило: „Срби се познају по својем мушком изгледу, лепом стању, оштром погледу и својим маркираним цртама. Њихови су обичаји прости, а радо изучавају историју своје земље и знатне догађаје, које им она прича. Како су страсни за једнакошћу, нема међу њима племића, а сачували су, у неколико по селима, стару установу породичне заједнице или *задругу*, где сви скупа притежавају земљу. Отуда се види, да је код њих породични живот неповређен и поштован.“ Писац је донео на страни 277 слику српскога сељака из Шумадије.

Женева.

Н. С. П.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Ишла је 175 књига Летописа Матице Српске. У њој је на првом месту расправа Ивана Иванића о Буњевцима. На другом, трећем, четвртм и петом месту сами су наставици из 174 књиге, на шестом пак и последњем под натписом „Новији романи српски и хрватски“ приказује Милан Савић Мијатовићева „Рајка од Расине“, Балскога „Освит“ и Матавуљева „Баконју Бра-Брна.“ Приказивач даје првенство „Баконји“, јер „у њему не ћемо наћи ни анђеле ни ђаволе као у Рајку од Расине а не ћемо ни удешене и шаблонске карактере као у Освиту, већ ћемо наћи оно, што у роману треба да нађемо: праве и истините људе, који нису ради романа створени, већ ради којих је роман написан“.

— Из „Србобрана“ су о трошку српске штамарије у Загребу у засебну књигу прештампане успомене Дамјана Прерадовића са свечаности откривања споменика Ивану Фр.

Гундулићу у Дубровнику. Књижици је натпис „Гундулића слава српска слава“ а цена јој је 30 новчића.

— Из „Српског Сиона“ прештампана је у засебну књижицу расправа А. Ђукића „Нешто о прошлости православних цркава у Шајкашкој“.

— Милан Влад. Ђорђевић превео је на француски приповетку Л. К. Лазаревића „На бувару“. Превод је најпре изашао у листу Nouvelle Revue а после је на по се оштампан у књигу, која носи општи натпис Scènes de la vie serbe. Преводилац је уз превод додао и неколико опазака, које француским читаоцима тумаче изразе, установе и обичаје српске, за које ретко који и најобразованији туђин зна.

× У најновијој свесци лондонскога часописа „Life“-а (vol. XIV Nr. 711) изишао је превод песме Јована Сундечића, коју је песник свевао приликом смрти славнога Тенисна, песника апотеозе Црногорцима, и која је штампана у априлској свесци „Просвете“. Песму је превела на енглески гђа Елодија Л. Мијатовићка и дала јој натпис „A montenegrin tribut“, а превела ју је слободно, и лакоћом и топлином, којом се уопште одликује поезија гђе Мијатовићке.

× Најновија 186 свеска парискога „Revue d'art dramatique“ доноси на првом месту чланак Лазе Костића „Le théâtre folklore“, за који је градиво узео из живота српскога народа. Чланак је написан врло интересантно, духовитошћу и обликом правих париских критичара. Као што смо извештени, чланак ће на скоро изићи у српскоме преводу.

× У државној штамарији у Београду изишао је у елегантну издању *Јасно међународно право*, које су написали Т. Функ-Брегтао, професор јавнога међународног права у Ecole des sciences politiques у Паризу, и Алберт Сорел, члан института, а превео Живко М. Милосављевић, професор Велике Школе.

□ *Руска Миса* донела је у овогодишњој јунској свесци веома интересну студију „Словени у Италији“ од професора казанског универзитета В. de Courtenay-а. Ова је студија врло важна и за нас Србе, па би је за то требало превести. У њој нас писац упознаје са Словенима, који живе у северној и јужној Италији. За ове последње вели, да су далматинског порекла и да се ту настанили у доба турске навале. Има их до пет хиљада, који насељавају ова три села: Acquaviva Collecroce, San Felice Slavo и Montemitro. Напомињемо још један пут, да би ову студију требало превести.

— Из овогодишње прве свеске „Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegovina“ оштампана је у засебну свеску расправа Петра С. Иванчевића „Ruinen und Sagen in der Krajina“. У расправи је реч о речици Бојани и њену имену; о томе, како је постало село Копривна; о селу Зелници и старинама му; о Дервиш-кули; о развалинама код Хрка; о Кули; о т. зв. малом и великом граду; о развалинама у бањалучком округу. Иванчевић је калуђер и учитељ у православном манастиру Гомјоници код Бањалуке.

□ Revue des Revues доноси у књизи од августа на стр. 575 чланак La décomposition du Slavophilisme поводом чланака руског историка П. Миљукофа, који су изашли у овогодишњој јунској и јулској свесци *философског часописа*, што се штампа у Москви. Писац се бави *Славофилима, Националистима и Западнацима*, задржавајући се нарочито на делима Данилевскога, Леонтијева и Соловијева. Миљукоф закључује, „да је Славофилизам мртав и његове пристајце — Аксакоф и Самарин — не могу га васкреснути“.

□ *Карл Кауцки*, уредник часописа Die Neue Zeit и један од вођа социјалистичке странке у Немачкој, штампао је у

Штутгарту своје најновије дело: *Der Parlamentarismus, die Volksgesetzgebung und die Socialdemocratie*

□ У Женеви је 12 септембра по новом отворен једанаести *Међународни конгрес за геодезију*. Конгрес држи своје седнице у великој универзитетској дворници. Србија није заступљена на овом конгресу.

□ Le Génévais, један од најбоље уређиваних швајцарских политичких листова, донео је прошле године низ чланака из пера Жив. Балугџића о *стварању данашње Србије, о њеним економским приликама, о њеним установама и развоју њених политичких странака*. Исти лист подржава мишљење о *Балканском Савезу*; па је поред многих чланака, које је написао сâм његов уредник, Жорж Фавон, чувени женевски говорник и шеф слободоумне радикалне странке, — донео и два чланка о истоме питању од Жив. Балугџића и Николе С. Петровића.

□ Познати *Кастелар* написао је један чланак о *Србији и Српству* у америчком листу *La nation*, који излази у Бујнос-Аиресу, приликом априлске промене у Србији. „Српски Глас“ у 33. броју донео је у преводу Н. Ш. Црногорчевића један врло интересан део тога чланка. „Кастеларов суд о Српству, вели преводилац, у много чему подиже се до најзвишеније оде; управо ово је химна, какву још ниједан туђин није сијевао српском народу“.

□ Прошле године изашла је у Reinwald-овој *Bibliothèque des sciences contemporaines* књига: *La religion par André Lefèvre*. О њој је написана опширна оцена у лањској „Борби“. Lefèvre, говорећи о сујеверицама, које још постоје у разних народа, помиње и наше Виле, које по његову мишљењу одговарају грчким богињама извора, кладенаца.

□ Француски научници у опште слабо знају словенске језике; те за то није никакво чудо, што су многа знатнија дела из словенске књижевности остала непажљена код њих. У сврси да се попуни колико толико та празнина покренути су пре кратког времена *Archives Slaves de biologie*, у којима се редовно износи свака новост из бијолошких наука у Словена. За тим је прошле године заведено изучавање рускога језика у неколиким париским средњим школама, о чијем се успеху француска журналистика похвално изразила, те се мисли да ће ове године руски језик бити заведен и у провинцијским средњим школама, а предлажу да се предаје и на свенаучиштима, бар као необавезан предмет.

□ У Паризу је пре неколико дана прослављена тридесетосамгодишњица од смрти славног филозофа Огиста Конта, творца позитивизма, чија је девиза била увек: „L' amour pour principe et l' ordre pour base; le progrès pour but.“ Његови многбројни ученици, позитивисте, иницијативом данашњег уредника *Revue Occidentale*, чији је оснивалац био сам Конт, одржали су помен своје бесмртноме учитељу.

□ У француској економској књижевности до скоро се осећала потреба у једној историји економске науке, где би биле изложене све економске доктрине од постанка па до

данас. До душе било је неколиких покушаја, али они не могу носити назив историје једне науке, као што је економска, која је за последњих педесет година направила огроман напредак. Једно се може рећи за *Бланкијеву историју политичке економије*, која се појавила крајем 1838 год., да је за такву важила; ну на њу се данас није могло више рачунати, пошто је она више историја самих економских факата, а не доктрина. Пре две године изашла је *Историја економских доктрина* од Espinas-a, те је њоме колико толико допуњена празнина, али ипак за то и овој Историји не достаје тачан преглед немачке економске књижевности, а зна се, да су данас Немци у томе напреднији од Француза. Ове године издала је париска књижара Larose et Forcel у француском преводу *Историју политичке економије* од Ј. К. Ingram-a, која је у немачком оригиналу изашла 1888 год. И ако се Espinas-ова Историја битно разликује од Ingram-ове и по духу и по методи, ипак је за то француска књижевност у њој много добила. — Споменимо на овоме месту *Историју политичке економије* од руског економисте *Чупрова*, која је изашла прошле године на руском у Петрограду и која је приказана у јунској свесци *Revue d' Economie politique*. Она нема у себи никаквих оригиналних погледа, као што вели њен приказивач; писац се помагао Инграмом, Рошером и др. а заслуга му је, што је унео доста велик број знатних дела из руске економске књижевности, о којима се веома мало зна на западу.

□ *Science nouvelle*, која излази у Бриселу, донела је у јунској свесци чланак Р. Kestuchko-a *Notes sur la littérature polonaise*, који је написан са довољно симпатије али сувише површно.

□ *Neue Zeit* (Nos 39, 40, 41, 42) штампала је студију о *пропадану великих имања у Русији* (latifundia), где писац — доказујући статистичким подацима — говори, како велика племићска добра прелазе у руке обичних руских трговаца, у пркос свим привилегијама, које та класа ужива данас у Русији.

□ *Nouvelle Revue* у јунској и јулској књизи доноси студију познатог слависте А. Rambaud-a *Russes et Allemands*.

□ Budzynowski у јулској свесци листа *Deutsche Worte* слика доста тамним бојама стање земљорадње у аустријској Галицији.

Ч И Т У Љ А.

СЕРГИЈЕ ШАКРАК НИНИЋ

уредник „Српског Спона“, умро је 4 о. м у манастиру Хопову. Радио је на црквеној књижевности. Ове је године изradio и издао „Први извештај епархије бачке“, који је приказан у 22 броју нашега листа.

САДРЖАЈ: Песништво: Безумне мисли. На растанку. Кад у људском срцу желиш. Уточниште. Сетно момче. Ко верно љуби. Поздрав. Нови стан. Мрки Вук. — Уметност: Савремена питања из уметности. — Књижевност: Ги де Мопсан. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фр. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижарници Луке Јоџића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валожича у Београду.